

Η αυτοκριτική της επιστήμης

Δρ Μάνος Δανέζης

Επίκουρος Καθηγητής Αστροφυσικής
Τμήμα Φυσικής ΕΚΠΑ

Δρ Στράτος Θεοδοσίου

Αναπληρωτής Καθηγητής ιστορίας και Φιλοσοφίας των
Θετικών Επιστημών

Ένα ερώτημα που θέτει η κοινωνία όλο και πιο επιτακτικά είναι το είδος και η ποιότητα της σχέσης της επιστήμης και του επιστήμονα με τα ευρύτερα κοινωνικά προβλήματα.

Νομιμοποιείται ο επιστήμονας να προβληματίζεται και να εξετάζει τις επιδράσεις των επιστημονικών ανακαλύψεων πάνω στην εξέλιξη των κοινωνικών ή θεολογικών ιδεών; ή πρέπει να ασχολείται μονοσήμαντα με το στενό πλαίσιο της επιστημονικής του εξειδίκευσης;

Η προσωπική μας άποψη είναι απλή. Η επιστήμη, η κοινωνική δομή και η θεολογία, συνιστούν ένα ενιαίο και αδιάσπαστο σύνολο μέσα στο οποίο κάθε συνιστώσα επηρεάζει και επηρεάζεται από τις δύο άλλες.

Το αδιάσπαστο αυτό οικοδόμημα ονομάζεται «πολιτισμός», μια έννοια η οποία δεν πρέπει να συγχέεται, όπως γίνεται σήμερα για λόγους σκοπιμότητας, με την έννοια της «καλλιτεχνικής δημιουργίας».

Ένα άλλο σημείο το οποίο θα πρέπει να διευκρινιστεί είναι ότι η επιστήμη, ως πολιτισμικό συστατικό, δεν συνδέεται άμεσα, αλλά έμμεσα, με την παραγωγή και τις καθημερινές ανθρώπινες ανάγκες.

Η βαθιά κατανόηση των επιστημονικών γνώσεων οδηγεί κάποτε στην τεχνογνωσία και την τεχνολογία, οι οποίες μετασχηματίζουν μόνο ένα μέρος της γνώσης σε δράσεις κοινωνικής αναγκαιότητας, ή καταστροφής.

Με τον τρόπο αυτό ο επιστήμονας, στο μέτρο που παράγει νέα επιστημονική γνώση, είτε το θέλει είτε όχι, αποτελεί παράγοντα πολιτισμικής διαμόρφωσης, επιδρώντας στο μέτρο των δυνατοτήτων του, θετικά ή αρνητικά, στην εξέλιξη τόσο της θεολογικής όσο και της κοινωνικής δομής.

Έχοντας επίγνωση αυτής της αλήθειας, ο επιστήμονας δεν μπορεί να υπαινίσσεται και να επικαλείται την ουδετερότητα της επιστήμης, μένοντας έξω από τη διαμόρφωση του εκάστοτε θεολογικού ή κοινωνικού γίνεσθαι. Η μη διατύπωση των απόψεών του πάνω σε θέματα που επηρεάζονται ή επηρεάζουν την επιστήμη εξυπηρετεί, τις περισσότερες φορές, μία καθαρά προσωπική επιλογή του, με στόχο την ατομική του ανέλιξη μέσα στα πλαίσια ενός σαθρού συστήματος αξιών.

Η πολιτισμική κρίση

Είναι πλέον εμφανές ότι εδώ και αρκετά χρόνια ο δυτικός πολιτισμός, μέσα στον οποίο περιλαμβάνεται και το είδος της επιστήμης που έχει αναπτύξει, διέρχεται μια περίοδο δραματικά αυξανόμενης κοινωνικής κρίσης, η οποία συν τω χρόνω αποσαθρώνει τις παγκόσμιες κοινωνικές δομές.

Το φαινόμενο αυτό δεν έχει τοπικά χαρακτηριστικά, αλλά αφορά και αναφέρεται στο σύνολο του δυτικού κόσμου, αν και εξωτερικεύεται με διαφορετικούς τρόπους στις διάφορες τοπικές κοινωνίες αναλόγως του βαθμού εξέλιξής τους.

Χαρακτηριστικό φαινόμενο αυτής της κατάρρευσης είναι η εγκατάλειψη των αρχών της συλλογικότητας, της κοινωνικότητας και του κοινοτικού πνεύματος, δηλαδή των βασικών στοιχείων δόμησης του πολιτισμού μας.

Η συλλογικότητα έχει αντικατασταθεί από την ιδιωτικότητα, την υποκειμενικότητα, την ατομικότητα και τον εγωκεντρισμό. Με τον τρόπο αυτό η κοινωνία χάνει τη συνοχή της και αυτοδιαλύεται σε ένα σύνολο συγκρουόμενων ατόμων. Το εγώ αντικαθιστά το εμείς. Το είμαι αντικαθίσταται από το έχω. Με τον τρόπο αυτό ο Δυτικός πολιτισμός από κοινωνικός, μετατρέπεται σε εξατομικευμένο και συν τω χρόνω διαφθείρεται, φθείρεται και καταρρέει.

Στα πλαίσια αυτής της κατάρρευσης το ερώτημα, όπως αναφέρει ο Edgar Morin είναι, «τι είναι επιστήμη και ποια γεγονότα χαρακτηρίζονται ως επιστημονικά»?

Η άποψη της αγγλοσαξονικής επιστημολογίας είναι πως επιστημονικό είναι αυτό που αναγνωρίζεται ως τέτοιο από την πλειοψηφία των επιστημόνων.

Αυτό σημαίνει πως η έννοια, του τι είναι επιστημονικό, είναι υποκειμενική και όχι αντικειμενική ως εκ τούτου αλλάζει από εποχή σε εποχή.

Στην εποχή μας όμως εμφανίζονται και αρκετά περίεργα γεγονότα που έχουν σχέση με την εξέλιξη της επιστημονικής γνώσης

Πρώτον ενώ η ποιότητα και ο όγκος της γνώσης αυξάνεται εντυπωσιακά, χαρακτηριστικό γνώρισμα της κοινωνίας μας είναι μια απίστευτη πρόοδος της άγνοιας και του σκοταδισμού. Ο άνθρωπος συλλέγει και αποθηκεύει στο μυαλό του, μόνο πληροφορίες, όπως κάνει ένα άψυχο βιβλίο ή ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής, όμως οι πληροφορίες από μόνες τους δεν συνιστούν αυτό που ονομάζεται γνώση.

Δεύτερον η πρόοδος των ευεργετικών για τον άνθρωπο όψεων της επιστημονικής γνώσης, συνήθως συμβαδίζει με την πρόοδο των επιβλαβών και θανατηφόρων χαρακτηριστικών της.

Επιστήμονες και κοινωνία

Ένα μεγάλο πρόβλημα όμως είναι ότι, ενώ η επιστήμη γίνεται ολοένα και περισσότερο καθοριστικός παράγοντας άσκησης της εξουσίας, όλο και περισσότεροι επιστήμονες επιλέγουν τον δρόμο της ιδιώτευσης, με αποτέλεσμα μια αυξανόμενη κοινωνική αδυναμία των επιστημόνων να συμμετάσχουν στην διαμόρφωση και τον έλεγχο αυτών των εξουσιών.

Η επιστημονική γνώση είναι κατακερματισμένη και καταξιώνεται τις περισσότερες φορές, μόνο αν λειτουργεί αλληλένδετη με την πολιτική και την οικονομία. Με τον τρόπο αυτό πολλές φορές η πρόοδος των φυσικών επιστημών επηρεάζει αρνητικά τον άνθρωπο σε κοινωνικό και προσωπικό επίπεδο.

Τελικά, και αυτό είναι το σημαντικότερο, η διαδικασία της κατακερματισμένης γνώσης, αν δεν προβληθούν αντιστάσεις από το εσωτερικό των ίδιων των επιστημών, τείνει να καταλήξει, σε ένα ολοκληρωτικό μετασχηματισμό του νοήματος και της λειτουργίας της γνώσης. Η γνώση δεν δημιουργείται πια για να τη σκεφτούμε, να τη στοχαστούμε, να τη συζητήσουμε ως ανθρώπινες υπάρξεις, ώστε να αυξήσουμε την κατανόηση μας γύρω από τα φυσικά γεγονότα και να οργανώσουμε τη δράση μας για την περαιτέρω κατάκτησή της, αλλά παράγεται για να αποθηκεύεται απλά σε τράπεζες δεδομένων και να την χειρίζονται ανώνυμες δυνάμεις.

Έτσι η καταγγελία των πολιτικών από τους επιστήμονες, πολλές φορές, δεν αποτελεί παρά το μέσον για να υπεκφύγουν το μέρος των ευθυνών που τους αναλογούν.

Ο επιστήμονας τη στιγμή της μεγάλης πολιτισμικής κρίσης που διανύουμε, όπως και σε άλλες αντίστοιχες περιόδους, πρέπει να τολμήσει να αποτελέσει τον ισχυρό βραχίονα ξεπεράσματος της κρίσης εκφραζόμενος ελεύθερα, ασχέτως του κοινωνικού και επαγγελματικού κόστους που πολλές φορές είναι αβάσταχτο.

Η οικοδόμηση ενός Πολιτισμού

Είναι πλέον εμφανές ότι εδώ και αρκετά χρόνια ο δυτικός πολιτισμός διέρχεται μια περίοδο δραματικά αυξανόμενης κοινωνικής κρίσης, η οποία συν τω χρόνω αποσαθρώνει τις παγκόσμιες κοινωνικές δομές.

Από που ξεφυτρώνει όμως ένας πολιτισμός; Όπως αναφέρει καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Κύπρου Σταύρος Θεοδωράκης στο βιβλίο του Το κενό που κοχλάζει «...Ένας πολιτισμός δεν ξεφυτρώνει από το κενό. οικοδομείται πάνω σ' ένα σύνολο πεποιθήσεων και αντιλήψεων της

κοινωνίας που τον δημιουργεί, και τις οποίες κι αυτός επηρεάζει κατά τη διάρκεια της γέννησης και της εξέλιξής του.

Κάποιες φορές αυτές οι αντιλήψεις είναι κάποια αδιόρατα υπονοούμενα, κάποιες σιωπηρές κοινές παραδοχές που επηρεάζουν ανεξίτηλα τις εκφάνσεις του πολιτισμού. Τα συμφωνημένα υπονοούμενα μπορεί ν' αφορούν και τον τρόπο με τον οποίο μια κουλτούρα αντικρίζει κάποιες θεμελιώδεις έννοιες, όπως το χώρο, το χρόνο, την ύλη, το φως, την τύχη, τα όρια, τη σχέση παρατηρητή-παρατηρούμενου, την ολιστικότητα, το κενό κλπ. Τούτες οι έννοιες είναι ουσιαστικές και οικουμενικές. Όλοι οι άνθρωποι παντού και πάντα, σ' όλες τις κουλτούρες και τις εποχές, έχουν κάποια εμπειρία σχετική με αυτές τις έννοιες και έχουν διαμορφώσει, έστω ασυνείδητα, κάποια σχετική αντίληψη. Οι συγκεκριμένες αντιλήψεις που έχει ένας πολιτισμός για την υφή του χώρου και του χρόνου καθορίζουν τη στάση της κοινωνίας σε πάμπολλα θέματα, πολλές φορές με μη προφανή τρόπο, και έτσι μπορούν να δημιουργηθούν βαθιές διαφορές μεταξύ πολιτισμών.

Οι αντιλήψεις περί χώρου και χρόνου διαμορφώνουν λοιπόν έναν πολιτισμό, στο μέτρο που καθορίζουν τη στάση και δράση των ανθρώπων κατά την εξέλιξη του πολιτισμού αυτού. Αντίστροφα πάλι, οι καρποί και η εξέλιξη του πολιτισμού τροποποιούν βαθμιαία αυτές τις αντιλήψεις.

Όπως γίνεται φανερό από όλα τα προηγούμενα ένας πολιτισμός θεμελιώνεται, εκτός των άλλων, και πάνω σε κοινά αποδεκτές απόψεις και αντιλήψεις γύρω από μια σειρά φυσικών εννοιών.

Έτσι, αν αυτές οι απόψεις αλλάξουν, αλλάζει ολόκληρος ο πολιτισμός. Με λίγα λόγια η αλλαγή των επιστημονικών ιδεών πάνω σε κοινά συμφωνηθέντα επιστημονικά θέματα, σημαίνει αλλαγή σε ένα σύνολο άλλων κοινωνικών θεμάτων.

Οι Βάσεις της επιστημονικής επανάστασης του 16^{ου} αιώνα

Όπως όλοι γνωρίζουμε τα επιστημονικά συμφωνηθέντα του πραγματιστικού πολιτισμικού μοντέλου των δυτικών κοινωνιών στηρίχθηκαν στις μεγάλες επιστημονικές ανακαλύψεις του 16ου και 17ου αιώνα.

Με βάση αυτές τις ανακαλύψεις αναπτύχθηκε η φιλοσοφική, αλλά συγχρόνως δογματική, άποψη ότι αληθινές και πραγματικές είναι μόνο εκείνα τα γεγονότα και τα φαινόμενα, τα οποία αντιλαμβανόμαστε με τις ανθρώπινες αισθήσεις.

Εργαλεία μελέτης του αισθητού αυτού κόσμου της εμπειριοκρατίας υπήρξαν η Ευκλείδεια Γεωμετρία και η Νευτώνεια Φυσική.

Για το εμπειροκρατούμενο αυτό δυτικό πολιτισμικό ρεύμα, τα φυσικά σώματα ήταν διακριτά και ανεξάρτητα μεταξύ τους, οριζόμενα από συγκεκριμένα και μετρούμενα όρια. Ο κόσμος αυτός χαρακτηριζόταν από

την διακριτότητα και την κατάτμηση των πάντων σε εξατομικευμένα αντικείμενα ή μορφές, και όχι από τη συνέχεια και την αλληλουχία τους.

Ο χώρος είχε 3 διαστάσεις ενώ ο χρόνος ήταν κάτι εκνευριστικά άγνωστο. το οποίο όμως θεωρούσαμε ότι μπορούμε να μετρήσουμε με τα ρολόγια και τα ημερολόγια μας.

Μεταξύ των αντικειμένων υπήρχε σχετικό κενό, αλλά με κατάλληλα όργανα μπορούσαμε να τον αδειάσουμε και να τον καταστήσουμε πειραματικά αλλά και ουσιαστικά κενό.

Υλικό δεν μπορούσε να γεννηθεί από το μη αισθητό, αφού το μη αισθητό ταυτιζόταν με το λογικό «τίποτα».

Βασικό δόγμα του πολιτισμικού αυτού ρεύματος ήταν ότι, κάθε τι το οποίο δεν αντιλαμβάνονται οι αισθήσεις και τα όργανά μας, εφόσον δεν μπορούμε να το μετρήσουμε, δεν υπάρχει, και ως εκ τούτου, είναι παράλογο έστω και να υπαινισσόμαστε την ύπαρξή του.

Ομοίως σύμφωνα με τις απαιτήσεις της Γεωμετρίας του Ευκλείδη όλοι ήταν σίγουροι ότι αν κάτι κινιόταν ευθυγράμμως και ισοταχώς, θα απομακρυνόταν συνεχώς από το σημείο εκκίνησης.

Με βάση όλα τα προηγούμενα επιστημονικά δόγματα, ορίστηκαν αξιωματικά, και ενσωματώθηκαν στη λογική του πολιτισμικού ρεύματος οι έννοιες, «εδώ», «εκεί», «αριστερά», «δεξιά», «πάνω», «κάτω», «τώρα», «χθες», «αύριο», «λίγο», «πολύ», «καθόλου», «τίποτα».

Σήμερα όμως, τα προηγούμενα επιστημονικά δόγματα του πραγματιστικού πολιτισμικού μοντέλου έχουν συντριβεί, κάτω από το βάρος των ανακαλύψεων της σύγχρονης φυσικής και των νέων μαθηματικών θεωριών. Αποτέλεσμα αυτής της αλλαγής των επιστημονικών αντιλήψεων, θα είναι, αργά ή γρήγορα, η ανάπτυξη ενός νέου δυτικού πολιτισμικού ρεύματος που θα στηρίζεται στις νέες αυτές, συμφωνηθείσες επιστημονικές αλήθειες.

Η Νέα επιστημονική Γνώση

Η νέα επιστημονική γνώση σε φιλοσοφικό επίπεδο έχει ως βάση της την προσωκρατική θετική σκέψη.

Βασική ιδέα της επιστημονικής αυτής ενόρασης ήταν ότι κάθε μορφή η οποία μπορούσε να γίνει αντιληπτή από τον άνθρωπο μέσω των αισθήσεών του, ήταν ψευδής, μια φοβερά παραμορφωμένη απεικόνιση πραγματικών, αλλά μη αισθητών συμπαντικών μορφών. Ήταν σαν να παρατηρούμε τον κόσμο όχι άμεσα, αλλά μέσω της απεικόνισής του σε έναν παραμορφωτικό καθρέφτη. Οι πραγματικές μορφές-αρχέτυπα των ψευδών αισθητών απεικονίσεων, οι οποίες σύμφωνα με την προσωκρατική θετική σκέψη μπορούσαν να γίνουν αντιληπτές μόνο μέσω του νου, ονομάστηκαν από τον Πλάτωνα «Ιδέες» και συγκροτούν τον γνωστό σε όλους μας Πλατωνικό «κόσμο των Ιδεών».

Προκειμένου να εκπαιδύσουμε τον ανθρώπινο νου ώστε να αντιλαμβάνεται τον πραγματικό μιν, ως προς τη φύση, αλλά νοητό, ως προς τη δυνατότητα αντίληψης, αυτό κόσμος, ο Πλάτωνας στον Τίμαιο πρότεινε μια συγκεκριμένη μαθησιακή διαδικασία. Η διαδικασία αυτή δεν ήταν άγνωστη και σε άλλους πολιτισμούς. Στην ανατολική εσωτερική φιλοσοφία αναφέρεται ως «διαλογισμός», και στην χριστιανική πρακτική ως «προσευχή». Στο Άγιο Όρος μάλιστα το σύνολο αυτής της πρακτικής ενσωματώνεται στο λειτουργικό χρήσης του «κομβοσχοινίου», και αναφέρεται ως μυστική διδασκαλία περί «Άκτιστου Φωτός».

Όμως η επιστημονική αυτή κοσμοθεώρηση ήταν αρκετά πολύπλοκη για το νου του μέσου ανθρώπου. Ως εκ τούτου συντρίφτηκε κάτω από το βάρος του εντυπωσιασμού που ασκεί στον άνθρωπο ο αισθητός κόσμος, όπως αυτός περιγράφηκε από την καταγίδα της επιστημονικής επανάστασης του 16ου και 17ου αιώνα.

Για το λόγο αυτό οι ιδέες του Νεύτωνα και του Ευκλείδη σάρωσαν και παραμέρισαν πρόσκαιρα την προσωκρατική σκέψη, επιβάλλοντας σε φιλοσοφικό και εφαρμοσμένο επίπεδο, μια θεοποίηση της έννοιας της ύλης και των διαφόρων μορφών της, ως μόνων παραγόντων συγκρότησης του φυσικού κόσμου.

Όμως, ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα, φωτεινές επιστημονικές προσωπικότητες όπως αυτές του Gauss και του Riemann σηματοδότησαν τον ερχομό της νέας επιστημονικής επανάστασης του εικοστού αιώνα, που έμελλε να σαρώσει βίαια το σύνολο των πραγματιστικών και υλοκεντρικών ιδεών περί συγκρότησης της συμπαντικής δημιουργίας.

Η θεωρία της Σχετικότητας, η Κβαντική Φυσική, η Φυσική των στοιχειωδών σωματιδίων, η Φυσική του κενού, οι θεωρίες των χορδών, του χάους και του πληθωρισμού, η σύγχρονη τοπολογία, οι μη ευκλείδειες γεωμετρίες και πολλές άλλες σύγχρονες επιστημονικές κατευθύνσεις, ανέτρεψαν σαν θύελλα το μέχρι σήμερα συμπαντικό κοσμοείδωλο. Το σύμπαν έπαψε πλέον να είναι μια τεράστια μηχανή και σήμερα πλέον γίνεται αντιληπτό ως ένας τεράστιος νους.

Τα Νέα δεδομένα

Ο χώρος μας, πειραματικά επιβεβαιωμένα πλέον, έχει τουλάχιστον τέσσερις διαστάσεις, ενώ η Νευτώνεια Φυσική και η Ευκλείδεια Γεωμετρία στέκουν ανίκανες να ερμηνεύσουν ένα πλήθος κοσμικών και συμπαντικών φαινομένων που ήδη έχουν παρατηρηθεί.

Κάθε μορφή μέσα στο Σύμπαν δεν έχει όρια έκτασης, αλλά απλώνεται παντού μέσα στο συμπαντικό χώρο και χρόνο. Κενό δεν υπάρχει πουθενά. Το κενό είναι το πιο γεμάτο πράγμα μέσα στο Σύμπαν. Από το αισθητό «τίποτα» μπορεί να εμφανιστούν πραγματικά σωματίδια ύλης.

Τέλος μέσα στο Σύμπαν υπάρχουν περιοχές όπου μπορούμε να διακρίνουμε ταχύτητες πολύ μεγαλύτερες από αυτές του φωτός, πλην όμως τα γεγονότα που εξελίσσονται μέσα σ' αυτές δεν υποπίπτουν στις ανθρώπινες αισθήσεις αλλά και μετρήσεις..

Έννοιες όπως αυτές του «παρόντος» του «μέλλοντος» και του «παρελθόντος» δεν έχουν πλέον επιστημονικό νόημα. Ομοίως δεν έχουν νόημα έννοιες όπως αυτές του «εδώ» και του «εκεί», του «πάνω» ή του «κάτω». Στο Σύμπαν της σύγχρονης επιστημονικής πραγματικότητας το «εδώ» είναι «παντού», και το «τώρα» ταυτίζεται με το «χθες» και το «αύριο».

Σήμερα πλέον η αντικειμενική ύπαρξη του Πλατωνικού και προσωκρατικού «κόσμου των ιδεών» είναι ουσιαστικά και επιστημονικά αποδεδειγμένη. Όλα όσα αντιλαμβάνονταν οι ανθρώπινες αισθήσεις έως σήμερα και αποτελούσαν αντικείμενο της πραγματιστικής και θετικιστικής επιστημονικής σκέψης, μπορεί να εξυπηρετούν την ανθρώπινη ύπαρξη και τις βιοτικές ανάγκες της, αλλά στην επιστημονική πραγματικότητα δεν αποτελούν παρά ψευδαισθήσεις της πραγματικότητας.

Η σύγχρονη επιστημονική πραγματικότητα αποκαλύπτει ότι μέσω των αισθήσεών μας και των διαφόρων οργάνων που τις ενισχύουν, δεν αντιλαμβανόμαστε το Συμπαντικό χώρο όπως αυτός είναι στην πραγματικότητα, αλλά όπως έχει τη δυνατότητα να το αντιληφθεί ο εγκέφαλός μας μέσω των ατελέστατων ανθρώπινων αισθήσεων. Η πραγματική φύση του τετραδιάστατου και μη Ευκλείδειου Σύμπαντος είναι μη αισθητή και περιγράφεται μόνο μέσω μαθηματικών σχέσεων.

Κάποιες σκέψεις

Κι έτσι φτάσαμε στο τέλος της χρονιάτικης περιήγησής μας στα ονειρικά μονοπάτια του σύμπαντος. Τον επίλογο όμως αυτού του μαγικού ταξιδιού δεν θα μπορούσε να τον γράψει παρά ο αρχαίος σοφός με τα λόγια του, που έχουν χαραχτεί ανεξίτηλα στην καρδιά μας:

«Ζήσε και δράσε, μας λέει, μέσα στον κόσμο σου σαν τον άνεμο, που ενώ μαστιγώνει όλα εκείνα με τα οποία συγκρούεται, συγχρόνως γεμίζει και ζωογονεί τα πάντα χωρίς να τα μάχεται.

Να θυμάσαι πως το μάζεμα της γνώσης δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά το μέσον προσέγγισης της ψυχικής σου γαλήνης και τελείωσης. Για το άγγιγμα όμως της γαλήνης και της τελείωσης, δεν χρειάζεται παρά ο όγκος της γνώσης που το δοχείο του νου σου χωράει.

Αν το δοχείο παραγεμίσει, θα ξεχειλίσει, και τότε θα χαθεί η ηρεμία και η γαλήνη που επιδιώκεις.

Κράτα το σώμα και το νου ενωμένα, χωρίς να χάνεις την επαφή σου με την πραγματικότητα. Προσέγγισε τα ιδανικά σου χωρίς να κρατάς παθητική στάση απέναντι στη ζωή

Να δημιουργείς και να νοιάζεσαι για τους γύρω σου χωρίς να προβάλλεις κυριότητα και να ζητάς ανταμοιβή. Να καθοδηγείς χωρίς να εξουσιάζεις

Για να βρίσκεσαι μπροστά στην εκτίμηση της κοινωνίας, την οποία οφείλεις να διδάσκεις με το παράδειγμά σου, πρέπει να την ακολουθείς.

Για να βρίσκεσαι πάντα μέσα στη ροή των γεγονότων, θα πρέπει με συνέπεια να αυτοεξαιρείσαι. Μια ζωή στερημένη ιδιοτέλειας δίνει στον άνθρωπο το μεγαλύτερο όφελος.

Και πάνω από όλα μην ξεχνάς ότι δεν είσαι φτιαγμένος από λάσπη, αλλά από αστρόσκονη. Ο προορισμός σου δεν είναι η Γη αλλά τα άστρα. Είσαι παιδί της ενέργειας και του χρόνου κι εκεί πρέπει να επιστρέψεις.

Καλή αντάμωση